

ДЭЛХИЙН БУСАД ОРНУУДЫН ТӨВ БАНК, ТЭДГЭЭРИЙН ХАРЬАЛАЛ, ЧИГ ҮҮРЭГ (ХАРЬЦУУЛСАН СУДАЛГАА)

*Д. Мягмарцэрэн, Ц. Батдорж,
Г. Билгээ, Г. Гэрэл, Ч. Онончимэг*

Агуулга

1. Төв банкны талаарх ерөнхий ойлголт:
2. Үйл ажиллагаа, мөнгөний бодлогын талаар:
3. Мөнгөний бодлогыг яагаад Засгийн газраас хараат бусаар явуулдаг вэ?
4. Гадаадын зарим улс орны Төв банкны тогтолцоо, үндсэн чиг үүрэг, банкны харьяалалын талаар
  - ОХУ
  - БНХАУ
  - АНУ
  - Англи улс
  - Канад улс
  - Япон улс
  - Норвегийн Вант улс
  - Болгар улс
  - Польш улс
  - Турк улс

* * *

Дэлхийн бусад орнуудын Төв банкны тухай харьяалал, чиг үүргийн талаарх харьцуулсан судалгаа

Банк нь “мөнгө цуглуулагч суудал” гэсэн Итали үгнээс гаралтай. Анх Венецийн алтны худалдаачид үүсгэн байгуулсан гэж таамагладаг. Банк нь эдийн засагт, капитал баялаг бүрэлдэн тогтох үйл явцыг тэтгэгч бөгөөд төр байгууллага, аж ахуйн нэгж, хувь хүмүүсийн хооронд байнга хийгдэж байдаг мөнгөний харилцааг хангагч байгууллага буюу зах зээлийн дэд тогтолцоо юм. Нөгөө талаасаа Төв банк гэдэг нь хамгийн эцсийн зээлдүүлэгч буюу арилжааны банкууд зээлээ өгч чадахгүй болох үед төв банк арилжааны банкуудад зээл өгөх замаар эдийн засгийг мөнгөөр хангаж улсынхаа банкны системийг уналтанд орохоос сэргийлж байдаг.

Төв банкны хамгийн тэргүүний зорилго инфляцийг хянах замаар үнийн тогтвортой байлгах мөн улсын мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэгч бөгөөд мөнгөн дэвсгэрт хэвлэх, мөнгийг гүйлгээнд гаргах эрхтэй цорын ганц байгууллага юм.

Нэг. Төв банкны талаарх ерөнхий ойлголт

1694 онд Английн банк (Bank of England) байгуулагдсанаас хойш төв банк жинхэнэ

утгаараа хөгжиж эхэлсэн гэж үздэг. Орчин үеийн төв банкны ойлголт 20-р зууныг хүртэл бүрэлдэж чадаагүй байсан ба 20 -р зуунаас арилжааны банкны систем гарч ирсэнээр орчин үеийн төв банкны тухай ойлголт бий болсон. 1870 - 1914 онуудын хооронд дэлхийн нийт валютуудыг алтан стандарт (golden standart) -аар тогтвортжуулдаг байх үед валютын ханш алтны ханшаар хязгаарлагддаг байсан учраас үнийг тогтвортой байлгахад маш амархан байсан бөгөөд гүйлгээн дэхь мөнгөний өсөлтөнд улс төрийн шийдвэр гаргалтын нөлөөлөл байдаггүй, инфляцийг хянахад амархан байсан байна.

Энэ үед төв банкны нэн тэргүүний үүрэг нь өөрийн орны валютын алттай харьцах ханшыг тогтвортой байлгах, арилжаанд нь ямар нэгэн саад, хязгаарлалт хийж өөрийн орны алтны нөөц дээр тулгуурлан мөнгөн тэмдэгтийн хэвлэдэг байсан байна. ЗХУ -ийн бүрэлдэхүүнд байсан орнуудын төвлөрсөн төлөвлөгөөт эдийн засгийн өсөлт нь макро эдийн засаг дахь засгийн газрын оролцоог нэмэгдүүлж байлаа. Дэлхийн хоёрдугаар дайны дараагаар барууны эдийн засгууд төв банкыг засгийн газраас хараат бус байлгах талаас авч үзэж эхэлсэн ба чөлөөт эдийн засагт хүрэх хамгийн оновчтой арга зам бол засгийн газраас хараат бус төв банкны систем гэж үзэж байсан.

Банкны бүтэц, зохион байгуулалт, үйл ажиллагаа ямар байна вэ гэдгээс улс орны эдийн засгийн хөгжил шууд хамаарна. Зах зээлийн эдийн засагт банкны тогтолцоо нь бодлого явуулдаг Төв банк, түүнийг хэрэгжүүлэхэд оролцдог арилжааны банк гэсэн хоёр шатлалтай байдаг.

Аливаа орны Төв банк нь үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн ханшийг тогтвортой байлгах, мөнгө-зээлийн бодлого тодорхойлох, арилжааны банкны үйл ажиллагааг хянах, зохицуулах, банкнуудын банк, засгийн газрын банк байх зэрэг гол үүргийг гүйцэтгэдэг бол арилжааны банк нь улс орны хүрээнд төлбөр тооцоо хийх, зээл олгох, хадгаламж авах зэрэг үйл ажиллагаатай эрхэлдэг. Тухайн орны онцлог, хөгжлийн түвшинд тохирсон банк, санхүүгийн байгууллагууд нь эдийн засгийн өндөр хөгжилд таатай нөхцөлийг бүрдүүлж өгдөг ба хэрэв тохирохгүй бол хөгжлийг саатуулагч хүчин зүйл нь болж болдог байна.

Хоёр. Үйл ажиллагаа, мөнгөний бодлогын талаар

Үнийн тогтвортой байдлыг хангах үүргийнхээ хүрээнд төв банк нь мөнгөний нийлүүлэлтийг удирдах замаар инфляцийн түвшинг тогтвортой барих ёстой. Төв банк нь зээл олголтыг нэмэгдүүлэхийн тулд гүйлгээн дэхь мөнгийг нэмэгдүүлэх, зээлийн хүүг бууруулахын тулд засгийн газрын бондыг худалдан авах болон мөнгөн тэмдэгтийг хэвлэдэг.

Бонд худалдан авалт болон мөнгөн тэмдэгт хэвлэх зэрэг нь өндөр инфляцийг дагуулж байдаг учраас инфляцийг бууруулахын тулд гүйлгээн дэхь мөнгийг эргүүлэн татах хэрэгтэй болдог ба төв банк нээлттэй зах зээлд засгийн газрын бондыг худалдах болон зээл олголтыг хязгаарлахын тулд зээлийн хүүг өсгөдөг. Нээлттэй зах зээлийн үйл ажиллагаа гэдэг нь төв банкны инфляцийг хянах, мөнгөний нийлүүлэлт хийх болон үнийн тогтвортой байдлыг хангах зэрэг үйл ажиллагаа юм.

Гурав. Мөнгөний бодлогыг яагаад Засгийн газраас хараат бусаар явуулдаг вэ?

Төв банкыг нэг хэсэг нь засгийн газрын банк гэж нэрлэдэг байсан. Яагаад гэвэл төв банк нь засгийн газрын бондыг худалдах болон худалдан авахыг хариуцдаг ба бусад улс төрийн байгууллага, улс төрийн шийдвэр гаргалтууд төв банкны үйл ажиллагаанд нөлөөлдөггүй. Төв банк болон улс төрийн хоорондын уялдаа холбоо улсаас улсад өөрчлөгдөж байдаг ба цаг хугацаа өнгөрөхийн хирээр улам бүр хөгжсөөр байна.

Төв банк нь өөрийн орны валютын тогтвортой байдлыг хариуцаж ажилладаг бөгөөд банкний

систем болон мөнгөний системийн зохицуулагчийн үүргийг гүйцэтгэдэг. Мөнгөний бодлого үйлдвэрлэлийн үйл явцад шууд нөлөөлдгийг бүх эдийн засагчид хүлээн зөвшөөрдөг. Ийм ч учраас төрийн мөнгөний бодлогын асуудал эдийн засгийн онолчдын анхаарлын төвд ямагт байсаар одоог хүрч байна.

Улсын хэмжээгээр мөнгөний зах зээлийг тэнцвэртэй байлгах бодлогыг хэрэгжүүлэгч байгууллага нь төв банк, тэнцвэрийн объект нь мөнгөний зах зээлийн эрэлт, нийлүүлэлт юм. Мөнгөний зах зээлийн тэнцвэржиж байж л нийгмийн үйлдвэрлэлийн тэнцвэрт хөгжил хангагдана.

4. Гадаадын зарим улс орны Төв банкны тогтолцоо, үндсэн чиг үүрэг, банкны харъяалалын талаар

Оросын Холбоог Улс

ОХУ -ын банкны систем нь Оросын банк, зээлийн байгууллага, салбар болон гадаадын банкны төлөөлөгчийн газруудаас тогтоно. ОХУ-ын банкны эрх зүйн харилцааг 2002 оны 06-р сарын 27-ны өдөр ОХУ-ын Төрийн Думаар батлагдсан Төвбанкны тухай /Закон о Центральном банке РФ (Банке России)/ хуулиар зохицуулна.

ОХУ-ын Төвбанкны үйл ажиллагааны үндсэн гол зорилго нь:

- Рублийн тогтвортой байдлыг хамгаалах, хангах, энэ хүрээнд түүний худалдан авах чавар, гадаад валюттай харьцах ханшинд анхаарна;
- ОХУ-ын банкны системийг хөгжүүлэх, бэхжүүлэх;
- Төлбөрийн системийн үр ашигтай, тасралтгүй байдлыг хангах;
- Харин ашиг олох зорилгогүй байна.

ОХУ -ын Төвбанк нь дараахь үйл ажиллагааны үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- ОХУ-ын Засгийн газартай хамтран төрийн мөнгө-зээлийн бодлогын нэгдсэн бодлогыг боловсруулах, хэрэгжүүлэх;
- Дангаараа бэлэн мөнгө гаргах, бэлэн мөнгөний эргэлтийг зохион байгуулах;
- Зээлийн байгууллагын хувьд сүүлийн шатны зээлдүүлэгч байх бөгөөд тэдгээрийг дахин санхүүжүүлэх системийг зохион байгуулах;
- ОХУ-д төлбөр тооцоо хийх дүрэм журам болон банкны гүйлгээ хийх дүрэм журмыг тогтоох;
- Төв банкны алт валютын нөөцийг үр ашигтай удирдах;
- Зээлийн байгууллагыг бүртгэх шийдвэр гаргах, зээлийн байгууллагад банкны үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрөл олгох, үйл ажиллагааг нь түдгэлзүүлэх, зөвшөөрлийг хүчингүй болгох;
- Банкны нэгдэл, зээлийн байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт тавих;
- Хууль тогтоомжид заасны дагуу зээлийн байгууллагаас үнэт цаас гаргасныг бүртгэх;
- ОХУ-ын хууль тогтоомжийн дагуу валютын зохицуулалт, валютын хяналтыг зохион байгуулах, хэрэгжүүлэх;
- Гадаадын валютын рубльтэй харьцах албан ханшийг тогтоох, мэдээлэх;
- ОХУ-ын төлбөрийн тэнцлийн таамаглалыг боловсруулахад оролцох, ОХУ-ын төлбөрийн тэнцлийг тогтоох ажлыг зохион байгуулах;
- Гадаад валют худалдах, худалдан авах үйл ажиллагаа эрхлэх зөвшөөрлийг

валютын биржид олгох, түдгэлзүүлэх, хүчингүй болгох, валютын биржээс гадаад валют худалдах, худалдан авах үйл ажиллагаа эрхлэх нөхцөл, журмыг тогтоох;

Төв банкны харъяалал, удирдлагын томилгооны талаар:

ОХУ -ын Төв банк нь Холбооны Хурлын Төрийн Думад харъяалагдах бөгөөд өөрийн үйл ажиллагаагаа Холбооны Хурлын Төрийн Думад тайлагнадаг. Төв банкны даргыг ОХУ -ын Ерөнхийлөгчийн санал болгосноор төрийн Думын гишүүдийн олонийн саналаар 4 жилийн хугацаатайгаар томилж, чөлөөлнө. ОХУ -ын Төв банкны дээд эрх бүхий газар нь Төвбанкны төлөөлөн удирдах зөвлөл бөгөөд уг зөвлөлд ОХУ-лсын банкны дарга орох ба 12 гишүүдээс бүрдсэн байна. Төрийн Дум нь Төв банкны Төлөөлөн Удирдах зөвлөлийн гишүүдийг Төв банкны даргаас ОХУ -ын Ерөнхийлөгчтэй зөвшилцөж санал болгосноор томилж, чөлөөлнө. Үндэсний банкны зөвлөл дэх Төрийн Думын өөрийн квотын төлөөлөгчдийг томилж чөлөөлнө.

Төв банкнаас мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл:

1. Төв банкны гүйлгээний хүүний хэмжээ;
2. Төв банкинд хадгалагдсан заавал байлгах нөөцийн норматив;
3. Нээлттэй зах зээл дээрх үйл ажиллагаа;
4. Зээлийн байгууллагыг дахин санхүүжүүлэх;
5. Валютын интервенц;
6. Мөнгөний массын өсөлтийн чиглүүлэгчийг тогтоох;
7. Тоон шууд хязгаарлалт;
8. Өөрийн нэрийн өмнөөс облигац гаргах;

Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс

1995 оны 3 дугаар сарын 18 -ны өдрийн VIII удаагийн Бүх улсын ардын төлөөлөгчдийн их хурлын 3 -р удаагийн чуулганаар батлагдсан «Бүгд Найрамдах Хятад Ард улсын Ардын банкны хууль» «Law of the People's Republic of China on the People's Bank of China» -аар зохицуулдаг. Энэхүү хуулийг 2003 оны 12 сарын 27 ны өдрийн 10-р Бүх улсын ардын төлөөлөгчдийн их хурал байнгын комиссын 6-р хурлаар «Бүгд Найрамдах Хятад Ард улсын Ардын банкны хууль» болгон нэмэлт өөрчлөлт оруулсан.

Ардын банкны үйл ажиллагааны үндсэн чиг үүрэг:

Хятадын ардын банк нь дараахь үндсэн чиг үүрэг, үйл ажиллагааг гүйцэтгэнэ:

- Ардын банкны үйл ажиллагаа болон хариуцлагатай холбоотой дүрэм, журмуудыг зарлах ба биелүүлэх;
- Хуулийн дагуу мөнгөний бодлогыг боловсруулж хэрэгжүүлэх;
- RMB–г гаргах ба мөнгөний урсгалыг хянаж удирдана;
- Банк хоорондын зээлийн зах зээл ба банк хоорондын үнэт цаасны зах зээлд хяналт тавих ба удирдах;
- Валют арилжаанд хяналт тавих, валют арилжааны зах зээлийг удирдах ажлыг хэрэгжүүлэх;
- Алтны зах зээлийн хяналт, удирдах ажлыг зохион байгуулах;
- Улсын гадаад валютын нөөц ба алтны нөөцийг удирдах эрхийг эдлэнэ;
- Улсын санг удирдах;
- Төлбөр тооцооны системийн хэвийн үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх;

- Банкны салбарт мөнгө угаахын эсрэг тэмцэх төлөвлөгөө боловсруулах ажлыг удирдан зохион байгуулах;
- Статистик судалгаа шинжилгээ, санхүүгийн салбарт урьдчилсан тооцоо хийх;
- Ардын банкны үйл ажиллагаанд хамаарах олон улсын санхүүгийн үйл ажиллагааг явуулах;

Ардын банкны харъяалал, удирдлагын томилгооны талаар:

БНХАУ-ын Ардын банк нь Төрийн зөвлөл⁴¹ -д (state council) харъяалагддаг. Хятадын ардын банк нь төрийн зөвлөлийн удирдлага доор улсын мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэхээс гадна дараахь үйл ажиллагааг тайлагнана.

1. жилийн мөнгөний нийлүүлэлт, хүүгийн хувь, валютын ханш болон бусад төрийн зөвлөлөөс өгөгдсөн чухал асуудлуудын шийдвэрийг төрийн зөвлөлд хэрэгжүүлж эхлэхийн өмнө тайлагнана.
2. төрийн зөвлөлөөс өгөгдөөгүй дээр дурдсан асуудлуудаас гаднах мөнгөний бодлогод яаралтай шийдвэр гаргаад төрийн зөвлөлд тайлагнана.
3. үндэсний ардын хурлын байнгын комиссд мөнгөний бодлогуудтай хамааралтай асуудлууд болон санхүүгийн салбарын үйл ажиллагааг тайлагнана.

Хятадын ардын банк нь 1 удирдагч, хэд хэдэн дэд удирдагчтай байна. Банкны удирдагчийг төрийн зөвлөлийн ерөнхий сайдын нэр дэвшүүлснээр бүх улсын ардын төлөөлөгчдийн их хурлаар шийдвэрлэнэ. Бүх улсын ардын төлөөлөгчдийн их хурал дуусахад бүх улсын ардын төлөөлөгчдийн их хурлын байнгын гишүүдийн хурлаар шийдвэрлэн, БНХАУ-ын дарга томилох эсвэл чөлөөлнө. Хятадын ардын банкны дэд удирдагчийг төрийн зөвлөлийн ерөнхий сайд томилно. Хятадын ардын банкны удирдагчийг засгийн газрын адил 5 жилийн хугацаатайгаар томилох бөгөөд нэг удаа мөн хугацаагаар дахин томилогдож болно.

Ардын банкнаас мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл: Мөнгөний бодлогуудыг хэрэгжүүлэхийн тулд хятадын ардын банк дараах мөнгөний бодлогуудын хэрэгслүүдийг ашиглана:

- Банкны салбарын санхүүгийн байгууллагуудыг тогтоосон харьцаагаар мөнгө хадгалалтын нөөцийн санг тушаахыг шаардах.
- Ардын банкны суурь хүүгийн хувийг тогтоох.
- Хятадын ардын банкинд данс нээсэн банкны салбарын санхүүгийн байгууллагуудад дахин хөнгөлөлт үзүүлэх.
- Худалдааны банкуудад зээл олгох.
- Нээлттэй зах зээлд улсын үнэт цаас, бусад засгийн газрын үнэт цаас болон валют арилжааны худалдаа эрхлэх.
- Төрийн зөвлөлөөс тогтоосон бусад мөнгөний бодлогын хэрэгсэл.

Америкийн Нэгдсэн Улс

АНУ -ын Төв банк нь /FED/ буюу Холбооны нөөцийн сан юм. Холбооны нөөцийн сан нь мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх ба гүйцэтгэхийг хариуцдаг. 1913 онд батлагдсан Federal reserve act буюу Холбооны нөөцийн тухай хуулиар зохицуулдаг байна.

⁴¹ Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын төрийн зөвлөл (хятад улсын засгийн газар) гэдэг нь улсын эрх мэдлийг хэрэгжүүлэгч дээд байгууллага ба улсын засаг захиргааны дээд байгууллага юм. Төрийн зөвлөл гэдэг нь төрийн гүйцэтгэх дээд эрх мэдлийг хэрэгжүүлдэг дээд байгууллага.

FED - Холбооны нөөцийн сангийн үйл ажиллагааны үндсэн зорилго:

Доорх түвшин нь FED-ийн бодлогын гол түлхүүр болно. Энэ нь угтаа FED нь ижил түвшиний гишүүн банкуудаас мөнгө зээлэхийг санал болгодог. FED -ийн чиглэл нь дээрх бодлогыг баримталсанаар инфляцийг хязгаарлах ба бууруулан эдийн засгийн хэрэглээ болон өсөлтийг нэмэгдүүлдэг. Хэрвээ энэ бодлогоо өөрчлөх юмуу үүнээсээ хазайвал хөрөнгийн зах зээл болон татварын салбарт маш их хөнөөл учруулна. Эрдэнэсийн сан ба FED-ийн удирдлага “хүчтэй доллар” гэсэн зарчмыг хэвээр байлгах зорилго юм.

FED -н харъяалал болон удирдлагын томилгооны талаар:

Холбооны нөөцийн сан нь 12 гишүүнтэй Холбооны нээлттэй зах зээлийн хороо (FOMC) байна. Холбооны нөөцийн сангийн 7 захирлыг FOMC-ийн гишүүдийн санал хураалтаар томилдог бол үлдсэн 5 захирлыг 12 дүүргийн нөөцийн банкуудаас томилдог. FED-н Засгийн газар дотор бие даасан хараат бус статустай байх бөгөөд учир нь FED-н гаргасан шийдвэрийг Ерөнхийлөгч соёрхон баталхгүйн зэрэгцээ Засгийн газрын ямар нэг салбарын удирдлагаас батладаггүй байна. Удирдах зөвлөлийн гишүүд болох FED-н захирал, орлогч захиралыг Ерөнхийлөгчийн санал оруулсанаар Конгресс батална.

FOMC нь жилдээ 12 удаа хуралддаг бөгөөд үүгээр төв банкны хүү болон таамаглаж байсан эдийн засгийн өөрчлөлтийг голчлон авч хэлэлцдэг. Холбооны нөөцийн сан нь өндөр зэрэглэлийн биеэ даасан мөнгөний бодлогын эрх мэдэл бүхий байгууллага юм. Энэ байгууллагад улс төрийн нөлөөлөл маш бага ба ихэнх гишүүд нь урт хугацаагаар сонгогддог бөгөөд цагаан ордон ба конгрессийн танхимд аль нэг нам ээлжлэн солигдсон ч байж байдаг.

FED -ээс мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл:

Холбооны нөөцийн сан жилдээ хоёр удаа буюу 2, 11-р сард мөнгөний бодлогын тайлан гаргадаг бөгөөд энэхүү тайлангийн мэдээ нь маш чухал ач холбогдолтой байдаг. FOMC-ийн илтгэлд ДНБ-ий өсөлт, инфляци ба ажилгүйдлийн түвшний урьдчилсан тооцоог гаргадаг. FED нь бусад төв банкуудтай адилхан биш бөгөөд эдийн засгийг төгтвортой өсөн нэмэгдүүлэх болон үнийн тогтвортой байдлыг хадгалах зорилготой тул удаан хугацаагаар гишүүд нь сонгогддог.

FED нь дээрх баримтлалыг тууштай мөрдсөнөөр инфляцийг хязгаарлах ба ажилгүйдлийн түвшиний өсөлтийг барьж мөнгөний бодлогоо удирддаг. FED -ээс хэрэгжүүлэх нээлттэй зах зээлийн бодлого: Үүнд FED нь засгийн газрийн бонд, засгийн газрийн үнэт цаасыг худалдан авдаг. Дээрх арга нь хамгийн түгээмэл хэрэглэгддэг ба үүгээрээ FED нь улс төрийн бодлогын өөрчлөлтийг урьдчилан хүлээн авдаг. FED засгийн газрын үнэт цаас болон бондыг худалдан авсанаар төв банкны хүүгээ бууруулах боломжтой болдог. Харин засгийн газрын үнэт цаас болон бондыг зарсанаар FED нь төв банкны хүүгээ өсгөдөг.

Англи улс

Английн санхүүгийн зээлийн системийн төв нь Английн банк юм. Английн банкны тогтолцоо нь хэдэн зуун жилийн туршид дэлхийн хамгийн өндөр мэргэжшсэн санхүүгийн төв болтлоо хөгжсөн төдийгүй, олон улсын хэмжээнд томоохон хөрөнгийн зах зээлийг бий болгосон. 1944 оноос Пилийн хуулиар Английн банк нь Англи улс ба Уэльсийн хэмжээнд мөнгөн тэмдэгт гаргах монополь эрхийг олж авсан. Энэ ондоо тус банк нь улсын мэдэлд очиж одоогийн Төв банкны үүргийг гүйцэтгэж ирсэн байна.

Английн банкны үйл ажиллагааны үндсэн чиглэл:

Английн банкны тогтолцоо нь 5 гол чиглэлийн дор ажилдаг. Үүнд:

1. Discount houses: Энэ нь мөнгөний зах зээлд үндсэн үүргийг гүйцэтгэнэ.
2. Худалдааны банк: Энэ нь үйл ажиллагаагаараа 2 ангилалдаг.
  - accepting houses. Зээлийг зөвшөөрөх үйл ажиллагаагаар төрөлжөн
  - issueing houses: Энэ нь дотоодын болон гадаадын зээлдэгчийн тусын тулд зээлийг нэмэгдүүлэх, тэд хувьцаа завшихыг хянах зэрэг үйл ажиллагаа явуулдаг.
3. Арилжааны банк: Үүнд
  - Лондонгийн клирингийн банкууд
  - Шотланд болон Умард Ирландын банкууд
  - Английн гадаад дахь болон хамтарсан банкууд
  - Лондон дахь гадаадын банкууд
4. Шинээр 1968 онд байгуулагдсан шуудангийн алба
5. Хадгаламжийн банк. Үүнд: \
  - Шуудангийн албаны Хадгаламжийн банк
  - Итгэмжлэгдсэн Хадгаламжийн банк

Английн банкны харъяалал болон удирдлагын томилгооны талаар:

Английн Төв банкны удирдлага нь “Court” нэртэй захирлуудын зөвлөл байдаг. Үүнд:

- Амбан захирагч, амбан захирагчийн орлогч нь 5 жилийн хугацаатайгаар мөн 16 захирал нь 4 жилийн хугацаатайгаар томилогддог.

Дээрх 16 захирлын 4 нь гүйцэтгэх захирал болдог бөгөөд бусад 12 захирал нь банк, аж үйлдвэр, худалдаа, далайн тээврүүдийн нийгэмлэгүүдийн удирдлагууд байдаг. “Court” нь 7 хоног бүр хуралддаг бөгөөд тайлан болон үйл ажиллагаагаа Эрдэнэсийн сангийн хороонд тайлагнана. Энэхүү хороо нь 7 гишүүнтэй бөгөөд удирдагчид нь амбан захирагч, түүний орлогч нар байна.

Канад улс

“Канадын банкны хууль” «Bank of Canada Act» нь Канадын төв банкны үйл ажиллагааг зохицуулдаг. Канадын банкны хууль нь 1934 оны 7 сарын 3-ны өдөр Канадын банкыг үүсгэн байгуулсан гэж тооцдог байна.

Төв банкны үйл ажиллагааны үндсэн чиг үүрэг:

- Мөнгөний бодлого: Энэ нь инфляцыг доор болон тогтвортой байлгах, мөн инфляцын хувийг урьдчилан мэдэх зорилготой.
- Банкны бодлого боловсруулах хэсэг нь банкны удирдагч, дээд түвшиний гүйцэтгэх удирдагч болон дөрвөн гүйцэтгэх удирдагчаас бүрдсэн удирдагчийн зөвлөл байна.
- Мөнгөний эргэлт: Мөнгөн дэвсгэртийг зохион бүтээх ба хэвлэх.
- Санхүүгийн систем: Энэ нь улсын дотоод, гадаадын санхүүгийн системийг үр дүнтэй, аюулгүй байлгахыг дэмжих үйл ажиллагаа зэргийг багтаана.

- Нөөцийн удирдлага: Банкны зорилго нь төв банкны үр дүнтэй, үр ашигтай, сайн чанарын нөөцийг удирдан зөвхөн банк, холбооны засгийн газарт биш, бусад үйлчлүүлэгчид бас олгох зорилготой.
- Корпорацын захиргаа: Корпорацын захиргааны үүрэг бол мэдээлэл, физикийн, хүний, технологийн ба санхүүгийн нөөцийн удирдлага мөн үүнтэй холбоотой бүх дэд бүтцийг дэмжих. Банк нь энэ зорилгодоо корпорацын хөгжилийн бодлогууд ба зардлын үр ашигтай системүүдээр дамжин хүрнэ.

Төв банкны харъяалал, удирдлагын томилгооны талаар:

Канадын төв банк нь Холбооны засгийн газарт (federal government) харъяалагддаг. Канадын төв банк нь үйл ажиллагааныхаа хүрээнд санхүүгийн сарын болон жилийн тайланг гаргаж тайлагнадаг.

- Сарын тайлан: Банк нь сарын хамгийн сүүлийн ажлын өдөр сангийн сайд руу санхүүгийн тайланг бүрдүүлэн илгээнэ.
- Жилийн тайлан: Банк тухайн оны санхүүгийн жил дууссаны дараа 2 сарын дотор санхүүгийн шалгалт хийгдсэн тайлангаа сангийн сайд руу илгээнэ.

Канадын банкны удирдагч, банкны дэд удирдагч болон 12 захирлаас бүрдсэн захирлын зөвлөлийн удирдлагын доор үйл ажиллагаагаа явуулна. Банкны удирдагч болон дэд удирдагчийг зөвлөлийн удирдагчийн зөвшөөрөлтэйгөөр захирлууд томилно. Банкны удирдагч ба дэд удирдагчийг банкны захирлын зөвлөл сайд нарын зөвшөөрөлтэйгөөр томилно. Холбооны засгийн газраас томилохгүй. Тиймд энэ нь банкыг биеэ даасан байгууллага болгоно. Банкны удирдагчийг 7 жилийн хугацаатай томилох бөгөөд засгийн газрын саналаар огцруулж болно. Банкны удирдагч нь засгийн газраас биеэ дааж мөнгөний бодлогыг боловсруулна.

Төв банкнаас мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл:

Канадын Төв банкнаас мөнгөний бодлогыг дараахь байдлаар хэрэгжүүлэхээр тусгасан байна. Банк нь богино хугацааны хүүгийн хувь хэмжээнд нөлөөлж мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлдэг. Энэ нь Overnight rate-ийн зорилгыг ихэсгэх ба бууруулах замаар хийгддэг. (Overnight rate гэдэг нь гол санхүүгийн байгууллагууд банкууд, зээлийн холбоо, үүнтэй төстэй зээлийн байгууллагууд хоорондоо нэг өдрийн зээлэх зээлүүлэх фондын хүүгийн хувь юм.) 2000 оны 11 сард тус банк 8 тогтсон өдрийн системийг гаргаж, жил бүрийн энэ өдөр банк Overnight rate –ийн зорилго өөрчлөгдсөн эсэхийг зарладаг байна

Япон улс

Японы банк нь Японы төв банк Японы банк нь засгийн газрын байгууллага ч биш, хуулийн корпораци ч биш бөгөөд 1997 онд батлагдсан **Японы банкны тухай** хуулийн дагуу байгуулагдсан хуулийн этгээд мөн. Төв банкны эрхлэх үйл ажиллагаа:

- Мөнгөн тэмдэгт гаргах, удирдах;
- Мөнгөний бодлогыг тодорхойлох;
- Тооцоолол хийх болон санхүүгийн системийн тогтвортой байдлыг хангах;
- Эрдэнэсийн сан болон Засгийн газрын үнэт цаастай холбоотой үйл ажиллагаа;
- Олон улсын үйл ажиллагаанууд;
- Мэдээлэл, эдийн засгийн анализ, судалгаа хийх.

Төв банкны мөнгөний бодлого нь үнийг тогтвортой байдлыг хангах зорилгод чиглэгдэх ёстой бөгөөд ингэснээр ардын аж ахуйн хөгжилд жинтэй хувь нэмэр оруулах болно хэмээн

Японы банкны тухай хуульд заажээ. Банк нь мөнгөний зах зээл дээр капиталын хэмжээг удирдлаг бөгөөд үүнийгээ голдуу мөнгөний валютин арилжааны зах зээлээр дамжуулан хэрэгжүүлдэг байна. Валютын зах зээлийн ханшийг зохицуулахдаа бусад санхүүгийн зах зээлд хуугийн хувьд болон зээл олгодог санхүүгийн байгууллагын зээлийн хүүд нөлөөлдөг байна. Төв банкны энэхүү мөнгөний бодлого нь эдийн засгийн бүхий лүйл ажиллагаанд нөлөөлдөг байна. Японы банкны тухай хуулиар банкны захирлыг Төлөөлөгчдийн танхим болон Зөвлөхүүдийн танхимтай зөвшилцөж Засгийн газраас томилно. Банкны удирдлага нь Засгийн газрын эдийн засгийн бодлогод нөлөө бүхий этгээд юм. 2008 оны 4-р сарын 9-нд хууль тогтоох байгууллагаас сонгогдсон банкны захирал нь банкны бие даасан байдлыг болон тунгалаг байдлыг дэмжихээ илэрхийлсэн байна. 1882 онд байгуулагдсан

Японы банк нь хэд хэдэн удаа шинэчлэгдсэн байна: 1942 онд дайны байдалд тохируулан өөрчилсөн бол 1949 онд бие даасан хуулийн этгээд болж өөрчлөгдсөн байна. 1997 онд батлагдсан Банкны тухай хууль батлагдснаар Японы төв банкны бие даасан байдалыг нэмэгдүүлж өгсөн байна. Ингэхдээ Төв банкны хэт бие даасан байдлыг шүүмжилж Японы банкны тухай хуулийн 4-р зүйлд зааснаар валют болон мөнгөн зээлийн хяналт нь эдийн засгийн бодлогод хамаарах хэдий ч Японы банк нь Засгийн газартай байнгын харилцаатай байж санал солилцож байхыг хуульчилсан байна.⁴²

Японы банк хагас жил тутамд Японы банкны хуулийн 15.1-д заасан ажил үүргийн гүйцэтгэлийг бичгээр мэдээлэл хийх үүрэгтэй бөгөөд сангийн сайдаар дамжуулан нэгдсэн хуралдаан дээр танилцуулдаг. Японы банк нь Японы төв банкны хувьд үнийн тогтвортой байдлыг дэмжих зорилготой мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлдэг. Мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэхдээ Төв банк нь мөнгөний зээлхүүн болон хүүгийн хувь хэмжээнд нөлөөлдөг. Мөнгөний бодлогын үндсэн байр суурийг Мөнгөний бодлогын хуралдаанаар шийдвэрлэдэг.

Норвегийн Вант улс

Норвегийн Вант улсын төв банк нь “Норжс Банк” “Norges Bank” бөгөөд 1985 оны 9 дүгээр сарын 09 -нд батлагдсан Норжс банкны тухай хуулиар зохицуулагддаг. Норвегийн төв банк нь мөнгө, зээл, гадаад валютын бодлогыг удирдах болон зөвлөх байгууллага юм. Банкны мөнгөн тэмдэгт, зоос зэрэг үр дүнтэй төлбөрийн системээр дэмжих. Мөн түүнчлэн мөнгө, зээл, гадаад валютын зах зээлийн хөгжлийг хянах үндсэн үйл ажиллагааг явуулдаг байна. /хуулийн 1бүлэг 1 заалт./

Норжс банкны харъяалал, удирдлагын томилгооны талаар:

Төв банкны удирдлагын зөвлөлийн 7 гишүүнтэй бөгөөд гишүүдийг 6 жилийн хугацаатай Норвегийн Вант улсын хаан томилох бөгөөд Удирдлагын зөвлөлийн дарга нь төв банкны Ерөнхийлөгчийн үүргийг гүйцэтгэнэ. Норжс банк нь Төрийн мэдлийн бие даасан хуулийн этгээд байна. /Хуулийн 1 бүлэг 2 заалт/. Чухал шаардлагатай шийдвэр гаргахтай холбоотой үед яамдуудад энэ талаар мэдээлдэг.

Норжс банкнаас мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл:

Норвеги улсын хувьд Төв банкны захирлуудын зөвлөл нь мөнгөний бодлогын гол хэрэгслээ өөрчлөх асуудлыг хэлэлцэж шийдвэрлэдэг байна. Төв банк нь яаманд хэрэгцээтэй үед нь мөнгөний бодлого, зээл, гадаад валютын бодлогын талаар өөрийн саналаа илэрхийлнэ. Мөн банк нь олон нийтэд мөнгөний, зээлийн болон гадаад валютын нөхцөл байдлын талаар мэдээлдэг. Норвегийн засгийн газар инфляцыг онилсон мөнгөний бодлогыг

⁴² Bank of Japan Act (Act No. 89 of June 18, 1997), Article 4 (Relationship with Government). **Эх сурвалж:** <http://www.boj.or.jp/en/> - 2010.10.28.

явуулдаг. Төв банк нь мөнгөний бодлогодоо бага тогтвортой инфляцитай байхаар тусгасан байдаг байна.

Болгар улс

Бүгд найрамдах Болгарын улсын төв банк нь 1997 онд батлагдсан **Болгарын үндэсний банкны тухай**⁴³ хуулийн дагуу үүсгэн байгуулагдсан. Болгарын Үндэсний банк нь Төв банкнуудын европын системд 2007 оны 1-р сарын 1-нд гишүүнээр элсэж орсон байна. Болгарын Үндэсний банкны энэ тэргүүний зорилго бол үндэсний валютын тогтвортой байдлын хангах замаар үнийн тогтвортой байдлыг дэмжих бөгөөд хуулийн хүрээнд мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлнэ.

Банк нь инфляцийн эсрэг тогтвортой бодлого хэрэгжүүлэх бөгөөд үр ашигтай төлбөрийн системийг бий болгох, хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлж, хяналт тавина. Банк нь улсын мөнгөн тэмдэгт болон зоосон мөнгийг хэвлэн гаргах онцгой эрхийг эдлэнэ. Банкны системын тогтвортой байдлыг хангах, мөн түүнчлэн хөрөнгө оруулагчдын ашиг сонирхолыг хамгаалах үүднээс Болгарын Үндэсний банк нь тус улсын бусад банкны үйл ажиллагааг зохицуулах, хянах үүрэгтэй. Банк нь статистик мэдээллийг төвлөрүүлж, тэдгээрийг нэгтгэж, судалгаа шинжилгээний ажил гүйцэтгэдэг.

Банк нь төлбөрийн системийн үйл ажиллагаа, хөгжлийг хангахын зэрэгцээ санхүүгийн үйл ажиллагааг гүйцэтгэх бөгөөд улсын эрдэнэсийн санг хадгалагч банк юм. Болгарын Үндэсний банк нь хөрөнгө оруулагчдад баталгаа гаргах үүднээс банкны системийг зохицуулан удирддаг байна:

- чанга, үр нөлөөтэй банкны удирдлагаар хангах,
- санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой үйл ажиллагаа, хөгжлийг дэмжинэ.

Болгарын Үндэсний банк нь өөрийн орны банкны үйл ажиллагаа болон Европын холбооны санхүүгийн системийг бэхжүүлэн ажилладаг. Болгарын Үндэсний банкны тухай хуульд заасны дагуу Болгарын Үндэсний банкны захирлыг Үндэсний Ассамблейгээр сонгох аж. Болгарын Үндэсний банк нь үйл ажиллагаагаа Үндэсний Ассамблейд тайлагнана.

Польш улс

Англиар: National Bank of Poland

Польш: Narodowy Bank Polski

Польш Улсын үндэсний банк нь БНПУ-ын Үндсэн хууль, Үндэсний банкны тухай хуулиар түүний бүтэц, үүрэг функцыг тодорхойлж хуульчилсан байдаг. Үндэсний банкны тухай хууль нь 1997 оны 8 сарын 29 -нд батлагдан гарсан 11 бүхий хууль юм. Банк нь дараахь үйл ажиллагааг явуулна:

- Мөнгөний бодлогыг тодорхойлох;
- Мөнгөний нийлүүлэлт, үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн асуудал;
- Банк болон банк бус санхүүгийн байгууллагын хяналт;
- Гадаад валютын нөөцийн удирдлага, түүний эргэлтийн зохицуулалт;
- Валютын ханшийг тодорхойлох;

Засгийн газарт банкны болон санхүүгийн талаар зөвлөх үйлчилгээг үзүүлдэг. БНПУ-

⁴³ Law on the Bulgarian National Bank (Adopted by the 38th National Assembly on 5 June 1976). Эх сурвалж: <http://www.bnb.bg/> - 2010.10.28.

ын Ерөнхийлөгчийн санал болгосноор Сейм /Парламент/ баталж 6 жилийн хугацаатай томилдог. Банкны ерөнхийлөгч нь Мөнгөний бодлогын зөвлөлийг толгойлдог. БНПУ-ын төв банк нь Сеймд харъяалагддаг бөгөөд өөрийн ажлын тайлангаа парламент болон сайд нарын зөвлөлд тайлагнана. Жил бүр Засгийн газраас улсын төсвийг өргөн барихтай зэрэгцэн мөнгөний бодлогыг оруулдаг байна. Уг мөнгөний бодлогоор Үндэсний банкны хуулийн 12 -т зааснаар:

- Төв банкны суурь хүү;
- Нөөцийг тодорхойлох болон нөөцийн харьцаа;
- Зээлийн өр төлбөр;
- Үндэсний банкны төсвийг батлах, үйл ажиллагааны тайланг мэдээлэх;
- Үндэсний банкны жилийн тайлан тооцоо гаргах;
- Чөлөөт зах зээлийн үйл ажиллагааны журамыг тодорхойлох;

Польш Улсын Үндэсний банкны Ерөнхийлөгч нь Мөнгөний бодлогын толгойлдог бөгөөд 9 гишүүнтэй байх ба Ерөнхийлөгч, Сейм, Сенатаас тэнцүү тооны санхүүгийн чиглэлийн хүмүүсийг 6 жилийн хугацаатай томилдог байна. /Хуулийн 13.1.2/

Турк улс

Турк Улсын төв банкны эрх зүйн зохицуулалт нь 1970 оны 1 дүгээр сарын 14-ний өдрийн 1211 дугаартай Төв банкны тухай хууль юм.

Төв банкны үйл ажиллагааны үндсэн чиг үүрэг:

- Нээлттэй зах зээлийн ажиллагааг хийх;
- Засгийн газартай хамтран Туркийн Лирагийн дотоод, гадаад үнийг хамгаалах арга хэмжээг авах;
- Алт болон гадаадын валютын харьцах ханшийн дэглэмийг тогтоох;
- Лирагийн гадаадын валют хоёрын харьцах ханшийг тогтоохийн тул хугацаатай, хугацаагүй худалдах, худалдан авах зэрэг уламжлал ажиллагааг хийх;
- Улсын алт болон гадаад валютын нөөцийг удирдах;
- Санхүүгийн зах зээлийг хянах;
- Санхүүгийн тогтолцоонд тогтвортой байдлыг хангах мөнгө болон валютын зах зээлтэй холбоотой зохицуулах арга хэмжээг авах;
- Банкнууд дахь хадгаламжийн хугацаа болон төрлүүд, тусгай санхүүгийн байгууллагуудын оролцоо тооцооны хугацааг тогтоох;

Төв банкны харъяалал, удирдлагын томилгооны талаар:

Төв банк нь хувьцаат компанийн хэлбэртэй байх бөгөөд Засгийн газартай зарим асуудлаас зөвшилцдөг байна. Харин Банкны удирдагч Хувь нийлүүлэгчдийн хурал шийдвэр гаргах бөгөөд өөрийн үйл ажиллагаагаа хараат бусаар явуулдаг байна.

Төв банкнаас мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлэх арга хэрэгсэл:

Турк улсын Төв банкны харъяанд Мөнгөний бодлогын хороо ажилладаг. Мөнгөний бодлогын хороо нь үнийн тогтвортой байдлыг хангахад хэрэгжүүлэх мөнгөний бодлого болон хэрэглэх мөнгөний бодлогын аргуудыг шууд өөрөө тогтоодог байна.

***

АШИГЛАСАН МАТЕРИАЛ:

1. Мөнгөний онол, бодлого, арга зүй Э.Сандагдорж УБ:2000 он
2. Эдийн засгийн онол П.Жасрай УБ:2002 он
3. <http://www.bnb.bg/>
4. <http://www.boj.or.jp/en/>
5. <http://laws.justice.gc.ca/eng/B-2/index.html>
6. <http://www.bankofcanada.ca/en/about/are.html>
7. http://www.china.org.cn/business/laws_regulations/2007-06/22/content_1214826.htm
8. <http://www.cbrc.gov.cn/chinese/home/jsp/docView.jsp?docID=2420>
9. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_central_banks
10. <http://en.wikipedia.org/wiki/Russia>
11. <http://en.wikipedia.org/wiki/Turkey>
12. <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=67906>

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН